

selle. Hän käsittelee laajasti niin näitä klišeitä kuin syvällisempiä läntisiä arvioita Venäjästä ja suhteiden kehittämisen mahdollisuuksista lainaten tunnettujen Venäjä-asiantuntijoiden (esimerkiksi Richard Piles, Strobe Talbott) ja poliitikkojen (esimerkiksi Robert Gates, Uffe Elleman-Jensen) näkemyksiä, joiden yhteisenä nimitäjänä on Venäjän kapertyminen itseensä, maan ulkopoliittikan määräytyminen sen ideologiasta ja sisäisestä kehityksestä, sen epä tietoisuus siitä, kuinka se voisi osoittaa uudelleen kasvanutta voimaansa rakentavalla tavalla. Läntisten ”realistien” ja ”moralistien” käsityksiä selostetaan tarkkaan.

Yksityiskohtiin menemättä todettakoon Shevtsovan johdtopäätös: Venäjän kansa haluaa demokratiaa, sen eliitti ei.

Lännen on tuettava liberaaleja periaatteita, ei Jeltsinin kaltaisia henkilöitä. Venäjän liberaalit eivät kutsu länttä tukemaan Nemtsovia, Kasjanovia, Javlinskia tai Kaspariovia, mikä merkitsisi itsemurhaa oppositiolle – he toivovat, että länsi käsittelee Kremliä omien periaatteiden mukaisesti. *Realpolitik* ei auta uudenlaisen suhteen luomisessa; se on lisäksi moraalisesti epäilyttävä. Euroopan unionin tulisi ottaa huomioon sen Venäjä-politiikassa niin edut kuin arvoperiaatteet; sen tulisi terävöityä ihmisoikeuskysymyksissä. Olennaista on se, että Venäjä nähtäisiin sen autoritääristä eliittiä laajempänä, erilaisia voimia ja erilaista ajattelutapaa edustavana kokonaisuutena.

Taisto Tolvanen

Poliittinen kansalaiskasvatus

Nelli Piattoeva: *Citizenship Education Policies and the State. Russia and Finland in a comparative perspective.* Tampere: Tampere University Press, 2010.

Tieteidenvälinen tutkimus on nykyisin laajaa ja tuloksellista. Myös samat aiheet voivat esiintyä eri oppiaineiden piirissä, toisin kuin aikaisemmin. Janne Holmén väitteli Uppsalan yliopistossa yleisen historian oppiaineessa 2006 pohjoismaisten oppikirjojen suhteesta suurvaltoihin kylmän sodan aikana. Itse väittelin Neuvostoliiton ja Venäjän keskikoulujen historian oppikirjoista suhteessa Neuvostoliiton sortumiseen Turun yliopistossa 2009. Tämä kuului poliittisen historian alaan. Nyt Nelli Piattoeva on tehnyt kasvatustieteen alaan kuuluvan tutkimuksen Venäjän ja Suomen korkean tason poliittisista kansalaiskasvatusta koskevista päätöksistä Tampereen yliopistossa. Koska esitys kattaa kauden

1980-luvulta lähes tähän päivään, se voisi kuulua myös poliittisen historian tutkimuskohteisiin. Tutkimustehtävä on hyvin rajattu, mikä helpottaa ainakin ulkopuolisen tarkastelua. Kasvatustiede ei sinänsä nauti korkeaa arvostusta ainakaan maamme aineenopettajien keskuudessa, mutta tämä ei vähennä nyt tarkasteltavan väitöskirjan arvoa.

Venäjän ja Suomen kansalaiskasvatusta koskevat koulutuspoliittiset päätökset on tutkimuksessa suhteutettu Euroopan Neuvoston sekä UNESCO:n kansainvälisyyskasvatuksen julkilausumiin. Euroopan Unionin poisjättäminen on perusteltua siksi, että se pitää koulutuspolitiikkaa kunkin jäsenvaltionsa omana asiana. Sitä paitsi Venäjä harjoittaa mieluummin yhteistyötä erityisesti vanhojen suurvaltojen kanssa statuksen vuoksi ja koska tämä joissakin tapauksissa estää EU:n yhtenäisen esiintymisen neuvottelussa Venäjän kanssa. Molempiin yllämainittuihin järjestöihin Venäjä

sen sijaan kuuluu. Maan histori-ankirjoissa myös Yhdistyneiden Kansakuntien painoarvo on jopa todellista suurempi. Esimerkiksi 2000-luvulla perinteinen rauhanturvatoiminta on entistä enemmän siirtynyt YK-joukoilta NATOn tehtäväksi, samalla kun kohteet ovat radikalisoituneet.

Piatioeva on kirjoittanut väitöskirjansa englanniksi, mikä helpottaa sen kansainvälistä käyttöä. Hän on luonnollisesti käyttänyt äidinkielellään julkaistuja dokumentteja laajasti. Esimerkkinä mainittakoon *Patriotitšeskoje vospitanije graždan Rossijskoj Federatsii na 2001–2005 gody* eli Venäjän Federaation kansalaisten isänmaallinen kasvatus vuosina 2001–2005. Kielenkäyttö saattaa huvittaa suomalaista ja johdattaa pohtimaan, onko hymyilyyn syy siinä, että vuosina 1917–1939 Suomen kouluissa harjoitettu isänmaallinen kasvatus kärsi haaksirikon viimeistään jatkosodassa 1944. Neuvostoliitto ja Venäjä ovat kuitenkin ratsastaneet ”Suuren isänmaallisen sodan” voitolla tähän asti. Neuvostoliitto perusteli kansalaisilleen tavarapulaa jälleenrakennuksella ja puna-armeijan ensisijaisilla tarpeilla katkeraan loppuunsa saakka 1991. Sen sijaan muutoinkin alemmuudentuntoinen suomalainen on sodan hävinneessä ja sotakorvauksia maksaneessa maassaan elänyt häntä koipi- en välissä täysin aiheettomasti. Uutena ilmiönä on, ettei koulujen perinteistä joulujuhlaa saisi järjestää, ”koska se voi loukata maahanmuuttajia”. Vastaava ei tulisi Venäjällä kuuloonkaan! Myös suomalaisena lähteenä käytetty ”Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman loppuraportti 2010” on hajuton, mauton ja väritön. (Kritiikissä on todettu, että hallituksen politiikkaohjelmat eivät ole juuri lisänneet kansalaisten vaikutusvaltaa.) Suurimpana erona maiden välillä on, että Venäjä on perinteeltään heterogeeninen

imperiumi, jossa kansallisuus ja kansalaisuus ovat eri tasoilla suhteessa valtioon. Suomi on pitkään ollut erittäin homogeeninen kansallisvaltio, jossa on voimakas historiallinen side kansallisuuden ja valtion välillä.

Väitöskirja toteaa Venäjän isänmaallisen kasvatuksen nojaavan painavasti neuvostotradition poliittiseen kasvatukseen. Se johtaa kansalaisuuden militarisointiin sekä korostamalla asepalveluksen roolia kansalaisen perusvelvollisuutena että pelkistämällä kansalaisuuden lojallisuuden ja itsensä uhraamisen osoittamiseksi. Tämä piirre on korostunut 2000-luvun aikana muun kansallistunnon kohottamisen ohessa. Samalla Jeltsinin aikana alkanut vieraiden kielten runsaampi opiskelu on jälleen vaikuttanut taantuvan. Kuitenkin Venäjän opetussuunnitelma määrää vieraan kielen opetuksen alkavaksi jo toiselta luokalta. Ristiriitaa todellisuuden kanssa todistaa myös se, että vaikka lähteenä on käytetty ohjelmaa ”Sietokyvyn kasvattaminen ja äärimmäisyyksien estäminen Venäjällä”, voimme mediasta jatkuvasti nähdä maassa esiintyvän ksenofobiaa, rasismia ja väkivaltaa muita kuin venäläisiä kohtaan.

Neuvostoajan pyrkimys poistaa koulutuksen avulla valtion sisäiset eri kansallisuuksien piirteet esitellään tutkimuksessa hyvin. Kansallisesti venäläisten mielestä kommunistit pyrkivät tällä ”venäläisyyden poistamiseen” (*derussifikatsija*). Pyrkimys luoda yhtenäinen *Homo Sovieticus* johti kuitenkin siihen, että kukaan ei ollut viime kädessä vastuusta mistään, ja leimaavaksi piirteeksi muodostui aloitekyvyttömyys. Piattoevan mielestä venäläiset ovat edelleen autoritaarisen hallinnon alaisia, toisin kuin demokratioiden kansalaiset oikeuksineen ja velvolluuksineen. Seurauksena on, että hallitsijat ja hallitut muodostavat pystysuoran

ja epätasapainoisen akselin. Julia Latynina kiteytti tämän marraskuussa Gazeta-verkkojulkaisussa todeten, että vallan pystysuora on olemassa, mutta valtiota ei.

Venäjän kansalaisuuskasvatus vaikenee virallisesti kritiikin taitamisesta tai sen suuntaamisesta vallanpitäjiä kohtaan. Suomen opetussuunnitelman yhtenä tavoitteena on kriittisen suhtautumisen opettaminen. Sana ei kuitenkaan ole tullut lihaksi, minkä osoittaa professori Matti Wibergin tuore tutkimus: 90 % Suomen valtion virastoista ei noudata julkisuuslakia – eikä yksikään kansalainen kapinoi! Venäjällä tätä ei voi ihmetelläkään, koska siellä ei ole ollut yhtä selvää käsitystä Venäjän kansakunnasta ja demokratian määrittely on ollut riitaisaa. Ehkä väitöskirjan tekijä antaa liiankin hyvän kuvan suomalaisesta demokratiasta, joka pohjautuu historiallisesti poikkeukselliseen autonomian aikaan ja valmisti kansalliseen itsenäisyyteen. Sen vastapainona ”neuvostokansa” oli kaikesta aiemmasta eroava, ideologiaan eikä etnisyyteen tai nationalismiin perustuva kansallisuuskäsite, jonka toteuttaminen ei lopultakaan onnistunut.

Väitöskirja yhdistää mielenkiintoisella tavalla perinteisen

monografian (pitkän tutkimusraportin) alkuperäisiin viiteen jo julkaistuun artikkeliin. Tästä kuitenkin seuraa toistoa: lukija saattaa ihmetellä, eikö tämä jo esiintynyt tekstissä aikaisemmin. Artikkeliväitöskirjoissa onkin vaarana keskentekoisuuden tuntu, eivätkä niitä kaikki tiedekunnat vieläkään hyväksy. Väitöstilaisuudessa 10.12.2010 brittiläinen vastaväittäjä, professori Cowen, tiedusteli väittelijältä: ”Mitä kirjallisuudesta hyväksyitte ja millä perusteella?” Vastaus oli kiteytetty: ”Halusin asettaa todelliset vastakohdat, Suomen ja Venäjän, oikeasti vastakkain.” Nelli Piattoeva on kirjoittanut tärkeän selvityksen Suomen ja Venäjän kansalaisuuskasvatuksen eroista ja yhtäläisyyksistä julkilausutun politiikan välitasolla. Monestakin hiljakkoin väitelleestä saattaa tuntua, että vastaväittäjä kohtelee respondenttia muissa väitöstilaisuuksissa silkkihansikkain. Näin kävi minullekin tässä yhteydessä. Jos jotain haluaisi lisätä tähän johdonmukaiseen teokseen, se olisi muutama tarkennus Suomen poliittisesta historiasta: Miksi päädyttiin juuri tällaiseen kasvatuspoliittiseen ratkaisuun?

Kari Kaunismaa

Nykyoloissa tarpeettoman värikäs

Katriina Kajannes (toim.): Itä meissä. Artikkeleita ortodoksisesta kulttuurista ja suomalaisvenäläisestä vuorovaikutuksesta. Joensuu: Kustannushai, 2010. 133 s.

”Itä meissä” on esipuheen mukaan tarkoitettu puheenvuoroksi ”keskustelussa EU-Suomen arvoista, asenteista ja kulttuurilanteesta”. Olisiko tässä kaivattuja aineksia Suomi-brändin työstämiseen, kenties laajempaankin käyttöön? Vai pelkkää ikikulun kahtiajaon

loputonta uusintamista? Mitä pidemmälle luen, sitä enemmän innostun. Vanhan kertauksen oheen mahtuu kiteytyksiä, joista voisi olla apua tässä ajassa.

Teokseen on koostettu hiljaista osaamista, esimerkkejä kulttuuri-vaikutteista, tunteja jopa itäisestä sielusta, jota Heikki Turusen *Maalaisen* (1994) kertoja, tunnettu keski-ikäistynyt kirjailija pääsiäisyön riemussa, suitsutuksen muuntuessa Libanonin setrien huumaaavaksi käryksi, luonnehtii mielellään nykyoloissa tarpeet-